

УДК 339.1.003.13

БЕЗПАРТОЧНИЙ М. Г.

ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ МЕТОДІВ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ЩОДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У роботі розглядаються специфічні особливості оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу торговельних підприємств. Подається характеристика товарних ресурсів, основних засобів, персоналу та нематеріальних активів торговельних підприємств, що вирізняє їх від формування та використання іншими суб'єктами господарювання. Відповідно до елементів ресурсного потенціалу торговельних підприємств запропоновано методи економічного ефективного їх використання у сучасних умовах. Пропонуються критерії вибору відповідного методу економічного аналізу оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу торговельних підприємств.

Ключові слова: торговельні підприємства, метод, критерії, економічний аналіз, ресурсний потенціал, товарні ресурси, основні засоби, персонал, нематеріальні активи.

Постановка проблеми. Забезпечення ефективного функціонування торговельних підприємств в умовах конкуренції потребує здійснення оцінки використання їх ресурсного потенціалу. У світовій практиці існує інструментарій оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу суб'єктів господарювання, який представлений методами економічного аналізу та діагностики. Проте, торговельні підприємства стикаються із низкою проблем щодо вибору того чи іншого методу оцінювання ресурсного потенціалу, оскільки його складові елементи характеризуються певною специфікою формування, обліку та подальшого використання у торговельному процесі. Враховуючи вищезазначене, виникає необхідність обґрунтування вибору методів економічного аналізу у процесі оцінки ефективності ресурсного потенціалу торговельних підприємств.

Зазначена наукова проблема має тісний зв'язок з практичною діяльністю торговельних підприємств, які потребують розробки методичного інструментарію оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу, спрямованого на забезпечення стійкого функціонування та подальшого розвитку господарюючих суб'єктів, а також прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми обґрунтування методичного інструментарію оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу тор-

говельних підприємств досліджували такі науковці, як Березін О.В. [1], Височин І.В. [2], Власова Н.О. [3], Зубков С.О. [4], Краснокутська Н.С. [5], Міценко Н.Г. [6], Шталь Т.В. [7] тощо. Необхідно зазначити, що серед іноземних науковців існують публікації щодо ресурсної теорії, яка полягає у дослідженні ресурсного потенціалу суб'єктів господарювання на основі забезпечення конкурентних переваг [8]. Проте, у більшості наукових розвідок недостатньо приділено уваги критеріям вибору відповідного методу оцінки ефективності ресурсного потенціалу торговельних підприємств. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження у науковому і практичному аспектах.

Мета статті є обґрунтування сучасних методів економічного аналізу щодо оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу торговельних підприємств, а також формування критеріїв вибору того чи іншого методу оцінювання складових елементів ресурсного потенціалу торговельних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ресурсний потенціал торговельних підприємств представлений складовими елементами, які за своїм призначенням забезпечують здійснення ефективного торговельного процесу. З метою дослідження методичного інструментарію оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу торговельних підприємств нами виокремлено основні його елементи (рис. 1).

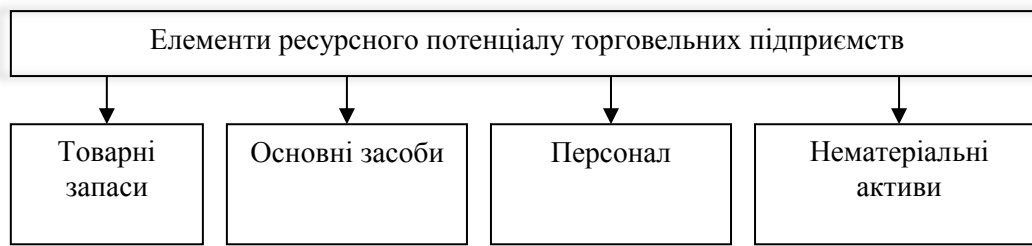

Рис. 1. Елементи ресурсного потенціалу торговельних підприємств

Джерело: узагальнено автором на підставі [1]

Інформація рис. 1 свідчить, що ресурсний потенціал торговельних підприємств представлений товарними запасами, основними засобами, персоналом та нематеріальними активами.

Кожен із елементів ресурсного потенціалу потребує оцінки та використання відповідного методичного інструментарію.

В економічному аналізі застосовується значний методичний інструментарій оцінки ефективності використання об'єктів, процесів та явищ.

Необхідно зазначити, що елементи ресурсного потенціалу у торгівлі мають певні характеристики, які відрізняють їх від використання суб'єктами в інших сферах національної економіки. Розглянемо їх більш детально.

Товарні запаси у торгівлі представлені готовою продукцією, які суб'єкти господарювання закупають у виробників і формують їх обсяг відповідно до попиту, грошових доходів споживачів та інших ринкових чинників. Предметом їх оцінювання є визначення оптимального обсягу товарних ресурсів, розрахунок показників оборотності товарних запасів, дослідження чинників впливу на товарообіг внаслідок прискорення або уповільнення оборотності, удосконалення структури товарного асортименту та визначення оптимального рівня торгових націнок, розробка напрямів прискорення оборотності та нормалізації товарних запасів. Важливого значення набуває оцінка товарних запасів у процесі їх переміщення від виробника до торговельного підприємства. Суттєвими чинниками при оцінці товарних запасів є невідповідність обсягу реалізації торговельними підприємствами та постачанням, зміна платоспроможного попиту споживачів, сезонність,

потреба у перетворенні виробничого асортименту у торговельний, формування страхових резервів у зв'язку із штучним попитом через коливання економічної кон'юнктури тощо.

Основні засоби торговельних підприємств характеризуються наявністю відповідної техніко-технологічної бази процесу торгівлі. Важливим аспектом при оцінці є дослідження структури відповідно до груп основних засобів та виокремлення активної і пасивної частин. Необхідною умовою забезпечення ефективності функціонування торговельних підприємств є дотримання оптимальної структури між активною і пасивною частинами основних засобів, зокрема перевищення питомої ваги останньої. Крім того, у залежності від механізмів формування основних засобів та подальшого їх використання у господарській діяльності торговельними підприємствами, оцінка їх вартості може здійснюватися різними способами, що і визначає застосування відповідного методу їх оцінювання. Оцінка ефективності використання основних засобів торговельних підприємств передбачає також аналіз специфічних показників, таких як товарообіг на 1 м^2 торговельної площі, торговельна площа на одного працівника торгівлі, рівень забезпеченості складською площею, рівень складських витрат до товарообігу тощо.

Персонал торговельних підприємств характеризується відповідною структурою, яка представлена торгово-операційними працівниками, управлінським та обслуговуючим персоналом. Тому, оцінювання ефективності використання персоналу доцільно здійснювати за продуктивністю та трудомісткістю праці відповідно до структури працівників. Важливого значення при

оцінці персоналу торговельних підприємств є дослідження форм і видів оплати праці, механізмів мотивації та стимулювання, здійснення аналізу фонду робочого часу, витрат на утримання персоналу тощо.

Для нематеріальних активів торговельних підприємств суттєвим аспектом при оцінюванні є визначення витрат на їх створення, що зумовлює необхідність вибору того чи іншого методу оцінки, а також дослідження чинників, які впливають на формування вартості нематеріальних активів. Для торговельних підприємств нематеріальні активи характеризуються такими видами, що відрізняють їх від інших за сферами використання, такі як торговельні мережі (як формат дистрибуції) та права франчайзингу.

Для кожного елемента ресурсного

потенціалу торговельних підприємств, при здійсненні оцінки ефективності використання, характерним є застосування відповідної нормативно-правової бази та інформаційного забезпечення, яке представлено даними бухгалтерської та статистичної звітності.

Враховуючи вищезазначене, нами узагальнено методи економічного аналізу, які використовуються при оцінці елементів ресурсного потенціалу торговельних підприємств та подана їх характеристика (табл. 1).

Як свідчить інформація у табл. 1, для оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу торговельних підприємств характерним є застосування як традиційних методів економічного аналізу, так і специфічних (експертних).

Таблиця 1

Методи економічного аналізу при оцінці ефективності використання ресурсного потенціалу торговельних підприємств

Елементи ресурсного потенціалу	Метод економічного аналізу	Характеристика
1	2	3
Товарні запаси	економіко-статистичний	передбачає дослідження фактичних товарних запасів поточного зберігання на кінець року, визначення чинників впливу на товарообіг та прогнозування товарних запасів на наступний період
	техніко-економічних розрахунків	застосовується для розрахунку нормативу товарних запасів (операційного запасу, поточного поповнення, страхового, запасу товарів у дорозі тощо)
	балансовий	включає розрахунок залишків товарних запасів на початок і кінець року за формулою товарного балансу
	середніх величин	використовується для розрахунку середнього розміру товарних запасів за середньою арифметичною або за середньою хронологічною
	ABC-аналіз	передбачає дослідження структури товарних запасів та визначення питомої ваги найбільш реалізованих товарів, дозволяє групувати товарні запаси за асортиментом
	XYZ-аналіз	застосовується для визначення залишків товарних запасів відповідно до попиту на товари та групування товарних запасів за категоріями реалізації
Основні засоби	економіко-статистичний	передбачає дослідження показників ефективності використання основних засобів (фондовіддачі, фондомісткості, рентабельності основних засобів, фондоозброєності тощо)
	майновий (витратний)	включає оцінку витрат, необхідних для формування основних засобів, враховуючи амортизацію
	відтворення	застосовується для визначення вартості відтворення як суми витрат, які необхідні для створення аналогічного основного засобу
	порівняльний	передбачає оцінку вартості основних засобів, які є аналогічними за своїми техніко-технологічними характеристиками
	прибутковий	включає визначення собівартості основного засобу та величини доходу від його використання (застосовується у разі оренди торговельних або складських площ)

Продовження табл. 1

1	2	3
	капіталізації доходів	використовують у разі прогнозування постійного за величиною і рівного за періодами доходу від використання основних засобів, отримання у часі якого обмежено
	дисконтування грошових потоків	застосовується у разі, якщо прогнозовані грошові потоки від використання основних засобів є різні за величиною, змінні протягом розрахункового періоду або їх отримання обмежено у часі
Персонал	економіко-статистичний	передбачає дослідження показників ефективності використання персоналу (продуктивності праці та трудомісткості), визначення чинників впливу на результативні показники
	шкалювання, ранжирування, градації	застосовується для оцінки персоналу за відповідною системою заданих якісних і кількісних характеристик; передбачає використання критеріїв та бальної оцінки
	соціальних порівнянь	включає оцінку персоналу шляхом порівняння працівників один з одним за відповідними параметрами
	структурний	передбачає формулювання мети оцінки, опис функцій посади, сфери відповідальності; включає підбір показників, що відображають сферу відповідальності персоналу та одиниці вимірювання, встановлення стандартів оцінки (опис вимог, які мають бути забезпечені відповідною категорією працівників)
	оцінки за внеском	передбачає дослідження та оцінку професійного внеску працівника торгівлі, економічної ефективності (ролі в оптимізації витрат)
Нематеріальні активи	вартості створення	застосовується при оцінці витрат, необхідних для створення нематеріального активу, при цьому враховуються прибуток і накопичений знос
	операцій	включає оцінку вартості нематеріальних активів на основі господарських операцій, які склалися, з аналогічними об'єктами нематеріальних активів
	переваг прибутку	передбачає встановлення додаткового обсягу прибутку до оподаткування, який отримують при використанні нематеріального активу торговельним підприємством, порівняно з суб'єктами господарювання, які реалізують аналогічні товари без застосування такого нематеріального активу
	виграшу у собівартості	включає розрахунок величини прибутку у собівартості від використання нематеріального активу за рахунок ставки капіталізації

Джерело: розроблено автором

Більшість методичних підходів до оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу торговельних підприємств містить інструментарій та алгоритм здійснення оцінки, проте відсутні критерії вибору того чи іншого методу економічного аналізу, який би найбільш оптимально забезпечив отримання якісного результату. Відповідно до представлених методів оцінки елементів ресурсного потенціалу торговельних підприємств, нами запропоновано критерії їхнього вибору

(рис. 2).

Інформація рис. 2 свідчить, що у залежності від критеріїв обирається один або декілька методів оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу, що забезпечить отримання якісних результатів досліджень та дозволить прийняти обґрунтовані управлінські рішення щодо подальшого функціонування та розвитку торговельних підприємств.

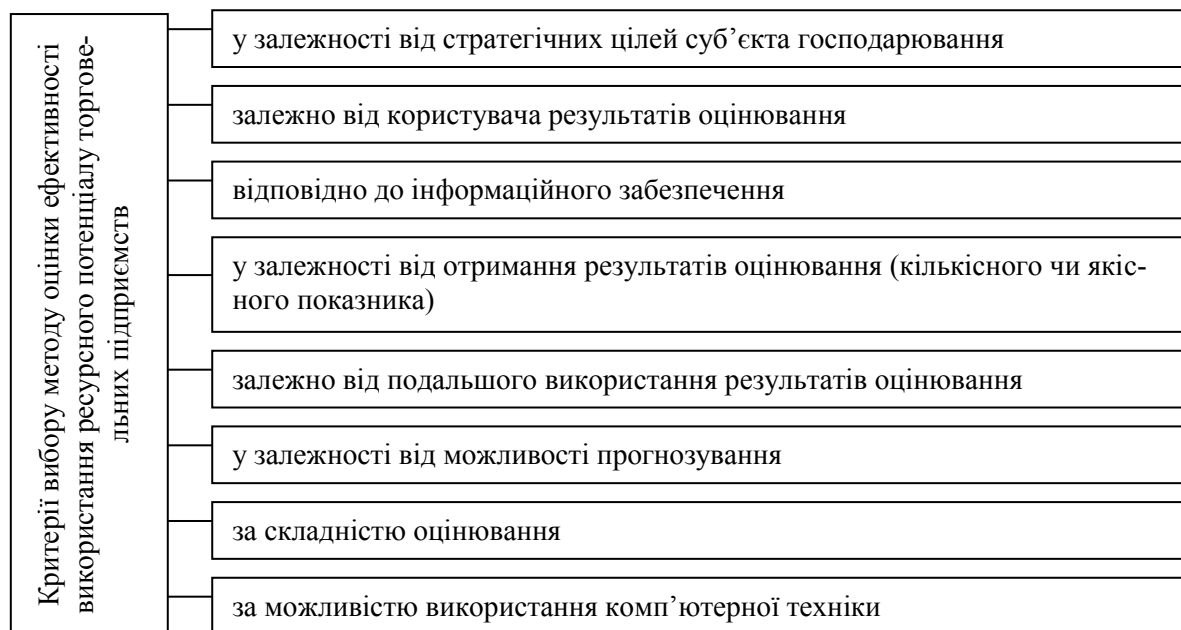

Рис. 2. Критерії вибору методу оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу торговельних підприємств

Джерело: розроблено автором

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, обґрунтування вибору методів економічного аналізу щодо оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу торговельних підприємств передбачає формування відповідних критеріїв з урахуванням специфіки формування товарних запасів, основних засобів, персоналу та нематеріальних активів. Більшість способів оцінювання елементів ресурсного потенціалу представлені кількісними (економіко-статистичними) та якісними (експертними) методами. Для досліджуваних елементів ресурсного потенціалу торговельних підприємств характерним є використання факторного аналізу. Перспективами подальших наукових розвідок у даному напрямі є розробка методичного інструментарію визначення інтегрального показника ефективності використання ресурсного потенціалу торговельних підприємств.

Література

1. Березін О.В. Теорія і практика забезпечення ефективного використання потенціалу торговельних підприємств: монографія / О.В. Березін, Ю.В. Карпенко. – Полтава: ІнтерГрафіка, 2012. – 204 с.
2. Височин І.В. Оцінка ресурсного забезпечення товарообороту підприємств роздрібною торгівлю України / І.В. Височин // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012.

– № 4. – С. 132-137.

3. Власова Н.О. Оцінка економічного потенціалу підприємств роздрібною торгівлю: монографія / Н.О. Власова, О.В. Носова, Н.С. Краснокутська, О.С. Маковоз. – Харків: ХДУХТ, 2011. – 189 с.

4. Зубков С.О. Система показників оцінки ефективності використання елементів ресурсного потенціалу торговельного підприємства / С. О. Зубков // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2013. – Вип. 2 (18). – С. 152-160.

5. Краснокутська Н.С. Управління потенціалом торговельного підприємства: монографія / Н.С. Краснокутська. – Харків: ХДУХТ, 2012. – 322 с.

6. Міценко Н.Г. Проблемний аналіз в управлінні ресурсним потенціалом торговельних підприємств / Н.Г. Міценко, С.В. Титар // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2011. – Вип. 21.10. – С. 317-322.

7. Шталь Т.В. Комплексна оцінка ресурсного потенціалу підприємств роздрібною торгівлю: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.05 / Т.В. Шталь; Харківський державний університет харчування та торгівлі. – Харків, 2006. – 18 с.

8. Barney J.B. Resource-Based Theory: Creating and Sustaining Competitive Advantage / J.B. Barney, D.N. Clark. – Oxford: University Press, 2008. – 327 p.

References

1. Berezin O.V. Teoriya i praktyka zabezpechennya efektyvnoho vykorystannya potentsialu torhovel'nykh pidpryyemstv: monohrafiya / O.V. Berezin, Yu.V. Karpenko. – Poltava: InterHrafika, 2012. – 204 s.
2. Vysochyn I.V. Otsinka resursnoho zabezpechennya tovarooborotu pidpryyemstv rozdrubnoyi torhivli Ukrainy / I.V. Vysochyn // Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2012. – № 4. – S. 132-137.
3. Vlasova N.O. Otsinka ekono-?ichnoho potentsialu pidpryyemstv rozdrubnoyi torhivli: monohrafiya / N.O. Vlasova, O.V. Nosova, N.S. Krasnokuts'ka, O.S. Makovoz. – Kharkiv: KhDUKhT, 2011. – 189 s.
4. Zubkov S.O. Systema pokaznykiv otsinky efektyvnosti vykorystannya elementiv resursnoho potentsialu torhovel'noho pidpryyemstva / S. O. Zubkov // Ekonomichna stratehiya i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh. – 2013. – Vyp. 2 (18). – S. 152-160.
5. Krasnokuts'ka N.S. Upravlinnya potentsialom torhovel'noho pidpryyemstva: monohrafiya / N.S. Krasnokuts'ka. – Kharkiv: KhDUKhT, 2012. – 322 s.
6. Mitsenko N.H. Problemnyy analiz v upravlinni resursnym potentsialom torhovel'nykh pidpryyemstv / N.H. Mitsenko, S.V. Tytar // Naukovyy visnyk Natsional'noho lisot-?khnichnoho universytetu Ukrainy. – 2011. – Vyp. 21.10. – S. 317-322.
7. Shtal' T.V. Kompleksna otsinka resursnoho potentsialu pidpryyemstv rozdrubnoyi torhivli: avtoref. dys... kand. ekon. nauk: 08.07.05 / T.V. Shtal'; Kharkivs'kyi derzhavnyy universy - et kharchuvannya ta torhivli. – Kharkiv, 2006. – 18 s.
8. Barney J.B. Resource-Based Theory: Creating and Sustaining Competitive Advantage / J.B. Barney, D.N. Clark. – Oxford: University Press, 2008. – 327 p.

Безпарточный М. Г.

Обоснование выбора методов экономического анализа к оценке эффективности использования потенциала торговых предприятий

В работе рассматриваются специфические особенности оценки эффективности использования ресурсного потенциала торговых предприятий. Подается характеристика товарных ресурсов, основных средств, персонала и нематериальных активов торговых предприятий, что отличает их от формирования и использования другими субъектами хозяйствования. По элементам ресурсного потенциала торговых предприятий предложены методы экономического анализа эффективности их использования в современных условиях. Предлагаются критерии выбора соответствующего метода экономического анализа оценки эффективности использования ресурсного потенциала торговых предприятий.

Ключевые слова: торговые предприятия, метод, критерии, экономический анализ, ресурсный потенциал, товарные ресурсы, основные средства, персонал, нематериальные активы.

Bezpartochnyi M.

Justification of the choice methods of economic analysis to evaluating the effectiveness of using the potential of trade enterprises

The paper deals with the specific features of evaluating the effectiveness of the use at resource potential of trade enterprises. Served characteristic of commodity resources, fixed assets, personnel and intangible assets of trade enterprises that distinguishes them from the formation and use of other business entities. The elements of the resource potential of trade enterprises offered methods of economic analysis of the effectiveness of their use in modern conditions. Proposed criteria for selection of the appropriate method of economic analysis evaluating the effectiveness of the use resource potential of trade enterprises.

Keywords: trade enterprises, methods, criteria, economic analysis, resource potential, commodity resources, fixed assets, personnel, intangible assets.

Рецензент: Березина Л. М. – доктор економічних наук, професор кафедри «Економіка підприємства» Полтавської державної аграрної академії, м. Полтава, Україна.

Reviewer: Berezina L. – Professor, Ph.D. of Economics, Professor of Business Economics Department Poltava State Agricultural Academy, m. Poltava, Ukraine.

e-mail: lydmila_berezina@mail.ru

Стаття подана
24.11.2014 р.

